

KAZIMIERZ KRUCZALAK

„PRZEKSZTAŁCENIE" PRZEDSIĘBIORSTWA PAŃSTWOWEGO W SPÓŁKĘ

I. ANALIZA UNORMOWANIA

W gospodarczo uzasadnionych wypadkach rada pracownicza i dyrektor przedsiębiorstwa państwowego mogą wspólnie wnioskować do organu założycielskiego o wyrażenie zgody na przekształcenie przedsiębiorstwa w spółkę (art. 29 ust. 1 ustawy o p.p.).

Powyższy przepis, wprowadzony do ustawy o przedsiębiorstwach państwowych nowelą z 23 X 1987 r.¹ uzależnia „przekształcenie” przedsiębiorstwa państwowego w spółkę od szeregu przesłanek. Z wnioskiem mianowicie o przekształcenie mogą wystąpić wspólnie rada pracownicza i dyrektor przedsiębiorstwa państwowego. Wniosek samego dyrektora, czy samej rady pracowniczej byłby prawnie nieskuteczny. Z kolei organ założycielski wyrazić musi zgodę na przekształcenie. Brak zgody uniemożliwia dokonanie przekształcenia. Owa zgoda (lub odmowa zgody) jest, moim zdaniem, władcym wkraczaniem w sprawę przedsiębiorstwa w rozumieniu art. 56 ust. 2 ustawy o p.p.² Zgodnie zatem z dyspozycją art. 61 ust. 1 ustawy, dyrektorowi przedsiębiorstwa oraz radzie pracowniczej przysługuje prawo wniesienia sprzeciwu w stosunku do decyzji o odmowie zgody na przekształcenie lub decyzji wydanej niezgodnie z treścią wniosku. Sprzeciw wraz z jego uzasadnieniem wnosi się do organu założycielskiego w terminie siedmiu dni od daty przekazania decyzji; wniesienie sprzeciwu wstrzymuje wykonanie decyzji (art. 61 ust. 1 ustawy o p.p.). W razie podtrzymania decyzji, dyrektorowi oraz radzie pracowniczej przysługuje prawo wniesienia w ciągu 7 dni sprawy do sądu. Sąd w terminie 14 dni wyznacza rozprawę³.

¹ Por. art. 4 pkt 6 ustawy.

² Por. K. Kruczalak, *Nadzór nad przedsiębiorstwem państwowym*, w: *Kontrola jako funkcja zarządzania* (Materiały konferencji międzynarodowej), Sopot 1937; C. Żuławska, *O prawach majątkowych przedsiębiorstwa państwowego*, w: *Prace z prawa cywilnego*, Wrocław 1985, s. 158 i n.; por. także uchwałę nr 7 SN z 21 X 1983 r., OSNCAP 1984, nr 6, poz. 95.

³ W kwestii rozstrzygania sporów, o których mowa w tekście, por. Z. Świeboda, *Zagadnienia orzekania przez sąd w sprawach przekazanych mu ustawami*

Stosownie do dyspozycji art. 51b rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 30 XI 1986 r. w sprawie wykonania ustawy o przedsiębiorstwach państwowych (dodanego rozporządzeniem Rady Ministrów z 8 II 1988 r.⁴), wspólny wniosek rady pracowniczej i dyrektora, kierowany do organu założycielskiego w sprawie przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego w spółkę, powinien zawierać uzasadnienie ekonomiczne projektowanego przekształcenia oraz wskazanie podmiotu przejmującego wierzytelności oraz zobowiązania przedsiębiorstwa, w tym zobowiązania wynikające ze stosunku pracy. Do wniosku należy dołączyć projekt umowy spółki (statut spółki akcyjnej).

Wyrażenie zgody przez organ założycielski powinno być poprzedzone — jak stanowi art. 29 ust. 3 ustawy — postępowaniem przygotowawczym, do którego stosuje się odpowiednio art. 13 ustawy o p.p. Owo postępowanie miałyby zatem na celu zbadanie i ocenę potrzeby oraz warunków utworzenia spółki (art. 13 ust. 1 ustawy o p.p.) W tym celu organ założycielski byłby zobowiązany powołać zespół przygotowawczy, który dokonuje niezbędnych ustaleń i przedstawia swoją opinię. W skład zespołu przygotowawczego wchodzi przedstawiciele Ministra Finansów, banku, rady narodowej i terenowego organu administracji państwowej stopnia wojewódzkiego, właściwego naczelnego lub centralnego organu administracji państwowej, zainteresowanych związków zawodowych, właściwego stowarzyszenia naukowego, społeczno-zawodowego lub naukowo-technicznego oraz organizacji działających na rzecz ochrony środowiska oraz ewentualnie inne jeszcze osoby.

Jak z powyższego wynikałoby „przekształcenie” przedsiębiorstwa państwowego w spółkę jest *de facto* likwidacją przedsiębiorstwa państwowego i utworzeniem w miejsce zlikwidowanego przedsiębiorstwa spółki. Jest to zresztą zrozumiałe, gdy zważy się, że przedsiębiorstwo państwowe jest osobą prawną typu fundacyjnego⁵, spółka zaś osobą typu korporacyjnego⁶, nie może być zatem mowy o „czystym” przekształceniu jednej osoby tego typu w drugą. Wynika to także wyraźnie z przepisu art. 28 ust. 2 ustawy o p.p., skoro organ założycielski wyrażając zgodę na „przekształcenie” przedsiębiorstwa określa warunki jego likwidacji w celu założenia spółki.

Tryb likwidacji przedsiębiorstwa państwowego w celu założenia spółki określa wymienione wyżej rozporządzenie Rady Ministrów z 8 II 1988 r.

o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi, Nowe Prawo 1983, nr 5, s. 3 i n.; L. Bar, *Ochrona praw przedsiębiorstwa państwowego i samorządu jego załogi*, Państwo i Prawo 1983, nr 10, s. 12 i n.; K. Lubiński, *Tryb sądowego postępowania rozpoznawczego na tle ustaw o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi*, Państwo i Prawo 1984, nr 12, s. 25 i n.

⁴ Dz.U. 1988, nr 6, poz. 51.

⁵ Por. A. Wolter, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 1982, s. 175 in.

⁶ Ibidem.

zmieniające rozporządzenie w sprawie wykonania ustawy o przedsiębiorstwach państwowych. W świetle postanowień tego rozporządzenia, likwidacja przedsiębiorstwa państwowego w celu założenia spółki polega na przekształceniu jego formy organizacyjnoprawnej bez zakończenia działalności gospodarczej (§ 51 a rozporządzenia). Postępowanie dotyczące „przekształcenia” prowadzi dyrektor likwidowanego przedsiębiorstwa, który o wszczęciu postępowania powiadamia izbę skarbową i bank finansujący (§ 51 c rozporządzenia).

Prowadzący postępowanie likwidacyjne dyrektor likwidowanego przedsiębiorstwa zobowiązany jest w szczególności:

- 1) sporządzić bilans i inwentaryzację składników majątkowych, w celu ustalenia aktywów i pasywów likwidowanego przedsiębiorstwa;
- 2) wezwać, poprzez ogłoszenie w prasie, wierzycieli przedsiębiorstwa do zgłaszania roszczeń;
- 3) sporządzić wykaz roszczeń wierzycieli przedsiębiorstwa oraz sposób ich zaspokojenia.

Przepisy art. 29 ustawy o p.p. nie wskazują, w jaką spółkę może być „przekształcone” przedsiębiorstwo państwowe. Przepis § 51 g stwierdza jedynie, że wniosek o wykreślenie przedsiębiorstwa z rejestru przedsiębiorstw powinno zgłosić się do sądu w dniu zarejestrowania spółki. Skoro zaś rejestracji sądowej podlegają spółki prawa handlowego (spółka jawna, spółka z ograniczoną odpowiedzialnością i spółka akcyjna), *prze- to verbis legis* tylko te spółki mogłyby wchodzić w grę przy przekształceniu przedsiębiorstwa państwowego.

II. SPÓŁKA PRAWA HANDLOWEGO JAKO FORMA ORGANIZACYJNOPRAWNA PRZEKSZTAŁCONEGO PRZEDSIĘBIORSTWA

Z prawnokonstrukcyjnego punktu widzenia spółka jawna będąc spółką prawa handlowego, uregulowaną przepisami art. 75 - 142 k.h., jest odmianą spółki prawa cywilnego, wyspecjalizowanym typem (czy raczej podtypem) tej spółki⁷. Jest to spółka osobowa, posiadająca tzw. ułomną osobowość prawną⁸. Może ona bowiem nabywać prawa i zacią-

⁷ Por. S. Grzybowski, w: *System prawa cywilnego*, t. III, cz. 2 — *Prawo zobowiązań. Część szczegółowa*, Wrocław 1976, s. 856; K. Kruczalak, *Problem stosowania niektórych przepisów kodeksu handlowego*, Państwo i Prawo 1987, nr 6, s. 59 - 60; tenże, *Prawo obrotu gospodarczego*, cz. I — *Zagadnienia ogólne*, Gdańsk 1987, s. 98 i n.

⁸ Por. S. Włodyka, *Prawo gospodarcze. Zarys systemu. Część ogólna*, t. I, Warszawa 1981, s. 121. Inaczej A. Klein, *Ewolucja instytucji osobowości prawnej*, w: *Tendencje rozwoju prawa cywilnego*, Wrocław 1983, s. 101 i n.

gać zobowiązania, pozywać i być pozywaną. Spółka jawna podlega wpisowi do rejestru handlowego, jednakże wpis ten nie ma charakteru konstytutywnego, istnienie zatem spółki jawnej nie jest uzależnione od tego wpisu⁹.

Spółka jawna powstaje w drodze umowy zawartej na piśmie. Mamy przy tym tutaj do czynienia z wymaganiami formy pisemnej dla celów dowodowych¹⁰.

Jak stanowi przepis art. 75 § 1 k.h., spółka jawna jest spółką, która prowadzi we własnym imieniu przedsiębiorstwo zarobkowe w większym rozmiarze, a nie jest inną spółką handlową¹¹. Podobnie jak spółka cywilna nie posiada ona organów, regulujące zaś ustrój wewnętrzny tej spółki przepisy art. 91-111 k.h. mają charakter norm dyspozytywnych, co sprawia, że ustrój spółki jawnej mogą i powinni regulować sami wspólnicy w umowie spółki. Również w stosunkach na zewnątrz wspólnicy w umowie mogą ustalić zasady reprezentacji spółki; w braku takich postanowień każdy wspólnik ma prawo spółkę reprezentować¹².

Wspólnicy spółki jawnej odpowiadają za zobowiązania spółki solidarnie i całym majątkiem swoim i spółki¹³.

Niewątpliwą zaletą spółki jawnej, jako formy gospodarczego współdziałania osób, jest jej uproszczona struktura organizacyjna, zapewniająca każdemu wspólnikowi wpływ i kontrolę na działalność spółki. Wszelkie decyzje w sprawach spółki wymagają w zasadzie jednomyślności, co nie jest uzależnione od rodzaju i wielkości wkładów.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością opiera się na koncepcji zaangażowania kapitałowego wspólników i ich ograniczonej odpowiedzialności do wkładu w majątek spółki¹⁴. Zgodnie z art. 158 k.h., spółki te mogą być zawierane tylko w celach gospodarczych. Do zawiązania spółki potrzebne jest — stosownie do dyspozycji art. 160 k.h. — zawarcie umowy spółki w formie aktu notarialnego, wniesienie całego kapitału zakładowego, bądź to w formie gotówki, bądź wkładu niepieniężnego (aportu), ustanowienie władz spółki oraz wpis do rejestru handlowego¹⁵. Wpis ten ma charakter konstytutywny, z chwilą wpisu spółka z ograniczoną odpowiedzialnością nabywa osobowość prawną¹⁶.

⁹ Por. A. Klein, *Ewolucja instytucji*, s. 106.

¹⁰ Por. S. Grzybowski, w: *System prawa cywilnego*, s. 857.

¹¹ Pojęcie przedsiębiorstwa w większym rozmiarze określa rozporządzenie Ministra Przemysłu, Apropozycji i Handlu Zagranicznego z 11 VIII 1946 r.; Dz.U. 1946, nr 36, poz. 223 z późn. zm.

¹² Por. art. 83 § 1 k.h.

¹³ Por. art. 85 § 1 k.h.

¹⁴ S. Grzybowski, w: *System prawa cywilnego*, s. 865 i n.; W Czachórski, *Zobowiązania*, Warszawa 1983, s. 432; K. Kruczalak, *Prawo obrotu*, s. 116 i n.

¹⁵ S. Włodyka, *Prawo gospodarcze*, s. 200.

¹⁶ S. Grzybowski, w: *System prawa cywilnego*; por. też S. Janczewski, *Prawo handlowe, czekowe, wekslowe*, Warszawa 1946, s. 225.

Władzami spółki są: zgromadzenie wspólników, zarząd spółki, a jeśli umowa tak stanowi — także rada nadzorcza lub komisja rewizyjna, albo oba te organy łącznie. Kontrolę nad działalnością spółki sprawuje każdy wspólnik, chyba że wspólnicy ustanawiając organy nadzoru (radę nadzorczą, komisję rewizyjną) w umowie inaczej postanowią¹⁷. Prawa i obowiązki wspólników w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością regulują przepisy kodeksu handlowego i umowa spółki, jeśli przepisy k.h. na to pozwalają¹⁸.

Spółka z ograniczoną odpowiedzialnością należy do tej grupy spółek kapitałowych, w których kapitał pochodzi bezpośrednio od założycieli spółki. W spółce tej kapitał spółki zostaje podzielony na udziały, które nabywają wspólnicy. Z posiadaniem udziału łączy się prawo do odpowiedniej części zysku spółki oraz prawo głosu w zgromadzeniu wspólników. Zgodnie z treścią art. 159 § 1 k.h., umowa spółki stanowi, czy wspólnik może posiadać większą ilość udziałów.

Według prawa polskiego (art. 307 - 497 k.h.) spółka akcyjna może być zawiązana w każdym prawie dozwolonym celu, zarówno gospodarczym, jak i niegospodarczym¹⁹. W praktyce ta forma spółki wykorzystywana jest przede wszystkim do tworzenia wielkich przedsiębiorstw i koncentracji kapitału²⁰. Jest to spółka kapitałowa, wyposażona w osobowość prawną, którą nabywa z chwilą wpisu do rejestru handlowego²¹.

Powstanie spółki akcyjnej uzależnione jest od spełnienia szeregu przesłanek, z których najważniejsze to²²:

- określenie celu działalności;
- sporządzenie statutu spółki w formie aktu notarialnego;
- uzyskanie —gdy jest ona wymagana — koncesji na działalność spółki;
- powołanie organów spółki, którymi są: walne zgromadzenie, zarząd, rada nadzorcza lub komisja rewizyjna albo oba te organy łącznie;
- zapewnienie pewnego (ustawowo określonego) minimum kapitału zakładowego, zwanego tu kapitałem akcyjnym spółki;
- wpis do rejestru handlowego.

Zgodnie z treścią art. 308 k.h., założycieli spółki musi być co naj-

¹⁷ S. Włodyka, *Prawo gospodarcze*, s. 200.

¹⁸ Por. art. 205 k.h. Jedynie w spółkach z ograniczoną odpowiedzialnością, w których kapitał przekracza 250 000 zł, a wspólników jest więcej niż pięćdziesięciu, władze nadzorcze są obligatoryjne (art. 206 § 2 k.h.).

¹⁹ S. Grzybowski, w: *System prawa cywilnego*, s. 874 i n.; S. Janczewski, *Prawo handlowe*, s. 136 i n.; A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa zobowiązań*, Warszawa 1970, s. 488 i n.; K. Kruczałak, *Prawo obrotu*, s. 143 i n.

²⁰ S. Włodyka, *Prawo gospodarcze*, s. 203.

²¹ Por. przepisy art. 333 § 1 k.h.

²² S. Włodyka, *Prawo gospodarcze*, s. 199.

mniej trzech, z wyjątkiem, gdy założycielem jest Państwo lub związek samorządu terytorialnego — możliwa jest wtedy spółka akcyjna jednoosobowa.

Inaczej niż w spółce z ograniczoną odpowiedzialnością kapitał zakładowy (kapitał akcyjny) w spółce akcyjnej może być wniesiony bądź przez samych założycieli, bądź w drodze publicznej subskrypcji, tj. przez „zapisywanie się na akcje” w wyniku publicznych ogłoszeń wzywających do dokonywania zapisów (tzw. prospektów). Charakterystyczną cechą spółki akcyjnej jest także struktura jej kapitału. Dzieli się on na akcje²³ o równej wartości nominalnej, stanowiącej równowartość odpowiedniego ułamka całości kapitału. Akcja jest papierem wartościowym, imiennym lub na okaziciela, zbywalnym. Stanowi uosobienie ogółu praw i obowiązków akcjonariusza. Posiadacz akcji staje się niejako automatycznie współnikiem spółki akcyjnej. Akcja jest w zasadzie źródłem jednakowych praw i obowiązków współnika wobec spółki, za wyjątkiem tzw. akcji uprzywilejowanych, które stwarzają (przeważnie założycielom) lepszą sytuację dla ich posiadaczy, w stosunku do ogółu akcjonariuszy.

Z powyższego, z natury rzeczy skrótowego, przeglądu spółek prawa handlowego wynika, że likwidacja przedsiębiorstwa państwowego w celu założenia spółki powinna w istocie doprowadzić do powstania albo spółki akcyjnej, albo spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Spółka jawna będąca spółką osobową, za zobowiązania której odpowiadają wobec wierzycieli sami współnicy swoim osobistym majątkiem najmniej nadaje się, zdaniem moim, do prowadzenia działalności gospodarczej zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego. *Lege non distinguente* nie można, rzecz jasna, *a priori* wykluczyć i tej spółki jako formy organizacyjno-prawnej „przekształconego” przedsiębiorstwa państwowego. Jednakże względy praktyczne przemawiają silnie za takim wykluczeniem. Nie podobna bowiem założyć, że Skarb Państwa reprezentując masę majątkową zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego i wnosząc ją jako „wkład” do spółki chciałby kontynuować działalność gospodarczą zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego w formie spółki osobowej, jaką jest spółka jawna. Wedle założeń art. 29 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych oraz wydanego na jego podstawie rozporządzenia wykonawczego spółka, w jaką przekształca się przedsiębiorstwo państwowe, jest jego prawnym następcą i sukcesorem. W spółce jawnej byłaby nim nie spółka, ale współnicy. Spółka ta nie jest bowiem wyposażona w osobowość prawną a majątek spółki, choć wyodrębniony, stanowi współwłasność łączną współników, jak w spółce prawa cywilnego²⁴.

²³ S. Grzybowski, w: *System prawa cywilnego*, s. 877 i n.; A. Ohanowicz, J. Górski, *Zarys prawa*, s. 490 i n.; S. Włodyka, *Prawo gospodarcze*, s. 199-200; K. Kruczalak, *Prawo obrotu*, s. 149-158.

²⁴ K. Kruczalak, *Prawo obrotu*, s. 107-108; S. Janczewski, *Prawo handlowe*, s. 103.

Zakładając zatem, że spółką w rozumieniu art. 29 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych będzie bądź spółka akcyjna, bądź spółka z ograniczoną odpowiedzialnością można by przyjąć, że przedsiębiorstwo państwowe może zostać „przekształcone” albo w jednoosobową spółkę Skarbu Państwa (mogłaby to być wtedy bądź spółka z ograniczoną odpowiedzialnością²⁵, bądź spółka akcyjna²⁶), albo w spółkę Skarbu Państwa i pracowników dotychczasowego przedsiębiorstwa państwowego (taka spółka państwowo-pracownicza mogłaby być albo spółką akcyjną albo spółką z ograniczoną odpowiedzialnością). Możliwe byłoby dopuszczenie do spółki także kapitałów „z zewnątrz”, co mogłoby doprowadzić do „przekształcenia” przedsiębiorstwa państwowego w spółkę Skarbu Państwa (którego wkładem byłyby określone aktywa zlikwidowanego przedsiębiorstwa) z owym kapitałem z zewnątrz, albo w spółkę Skarbu Państwa z pracownikami zlikwidowanego przedsiębiorstwa państwowego i innymi osobami²⁷.

Formą organizacyjnoprawną tego rodzaju spółki mogłaby być albo spółka akcyjna, albo spółka z ograniczoną odpowiedzialnością.

Przedstawicielem Skarbu Państwa w tworzącej się spółce może być dyrektor zlikwidowanego przedsiębiorstwa. Jak stanowi bowiem przepis § 51 f rozporządzenia z 8 II 1988 r., przy zawieraniu umowy spółki, podpisywaniu statutu oraz przy objęciu akcji stosuje się przepisy o przedstawicielstwie.

III. CHARAKTER PRAWNY „PRZEKSZTAŁCENIA”

Instytucja „przekształcenia” przedsiębiorstwa państwowego w spółkę, uregulowana przepisami art. 29 ust. 1 ustawy o przedsiębiorstwach państwowych i przedstawionym rozporządzeniem wykonawczym, jest niewątpliwie rozwiązaniem nowym, nie znanym dotąd prawu polskiemu. Łączy ono w sobie pewne elementy przekształcenia, jak i likwidacji przedsiębiorstwa państwowego²⁸, uregulowane w przepisach art. 25-27 ustawy o p.p. i przepisach § 15-51 rozporządzenia Rady Ministrów z 30 XI

²⁵ Por. art. 158 kodeksu handlowego zmieniony ustawą z 23 XII 1988 r.

²⁶ Por. art. 308 k.h.

²⁷ A. Parzydeł, *Przekształcenie przedsiębiorstw państwowych w spółki*, Rzeczpospolita 1988, nr 52.

²⁸ W kwestii łączenia, podziału i likwidacji przedsiębiorstwa państwowego por. m. in. S. Włodyka, *Prawo gospodarcze*, t. I, s. 169-175; C. Zuławska, *Integralność majątku przedsiębiorstwa państwowego w związku z zasadą samofinansowania*, Krakowskie Studia Prawnicze 1985, s. 41 i n.; Z. Gordon, Z. Kwaśniewski, J. Łopuski, J. Winiarz, *Prawo obrotu gospodarczego*, Warszawa 1987, s. 45-46; K. Kruzczałaś *Prawo obrotu gospodarczego*, cz. II — *Prawo przedsiębiorstw*, Gdańsk 1987, s. 73 - 79.

1981 r. w sprawie wykonania ustawy o przedsiębiorstwach państwowych.

„Przekształcenie”, o jakim tu piszemy, nie jest przekształceniem, o którym mowa w ustawie o p.p. i rozporządzeniu wykonawczym. Jeśli bowiem przedsiębiorstwo państwowe powstało w drodze administracyjnego aktu erekcyjnego, decyzję o jego połączeniu z innymi przedsiębiorstwami albo o jego podziale lub likwidacji (przekształcenie) podejmuje (z własnej inicjatywy lub na wniosek rady pracowniczej przedsiębiorstwa) organ założycielski po przeprowadzeniu postępowania przygotowawczego i uzyskaniu opinii zespołu przygotowawczego. Łączenie i podział wymaga zgody rady pracowniczej przedsiębiorstwa (art. 25 ust. 1 ustawy o p.p. w zw. z § 20, 27 i 28 rozporządzenia). Z kolei o łączeniu, podziale oraz likwidacji przedsiębiorstwa utworzonego w drodze umowy decydują strony umowy, zgodnie z przepisami regulującymi ten rodzaj przedsiębiorstw (art. 25 ust. 2 ustawy o p.p.).

Łączenie przedsiębiorstw polega na utworzeniu jednego przedsiębiorstwa, w skład którego wchodzi załogi i mienie przedsiębiorstwa podlegających połączeniu. Zarządzenie o połączeniu przedsiębiorstw — oprócz oznaczenia przedsiębiorstw łączonych i wskazania przedsiębiorstwa przejmującego, a także terminu połączenia i daty bilansów łączonych przedsiębiorstw — zawiera dane co do nazwy, siedziby, rodzaju i przedmiotu działalności przedsiębiorstwa połączonego.

Podział przedsiębiorstwa polega na utworzeniu dwóch lub więcej przedsiębiorstw na podstawie wydzielonych, zorganizowanych części załogi oraz zespołów środków trwałych i odpowiadających im części środków obrotowych (zakłady i inne jednostki organizacyjne), należących do przedsiębiorstwa podlegającego podziałowi. Podział przedsiębiorstwa może też polegać na wyłączeniu z przedsiębiorstwa zakładów lub innych jednostek organizacyjnych i odpłatnym ich włączeniu do innego przedsiębiorstwa (§ 16 rozporządzenia). Jak z powyższego wynikałoby, przepisy rozporządzenia RM o wykonaniu ustawy o p.p. przewidują dwie formy podziału przedsiębiorstwa państwowego. Jedną z nich jest utworzenie z przedsiębiorstwa ulegającego podziałowi dwóch lub więcej przedsiębiorstw o tym samym profilu gospodarczym, a drugą — wyłącznie z przedsiębiorstwa państwowego określonych jednostek organizacyjnych i włączenie do innego przedsiębiorstwa. Zarządzenie organu założycielskiego o podziale przedsiębiorstwa państwowego, dokonane z naruszeniem wymienionych przepisów, nie wywołuje skutków prawnych²⁹.

²⁹ Jak wyjaśnił w związku z tym SN w orzeczeniu z 12 X 1983 r. (II CR 305/83): „dokonany w trybie § 41 ust. 1 rozp. RM o wykonaniu ustawy o p.p. podział majątku i zobowiązań między przedsiębiorstwa państwowe, powstałe w następstwie podziału jednego z nich, pozostaje bez wpływu na zakres odpowiedzialności każdego z tych przedsiębiorstw wobec osób trzecich za zobowiązania powsta-

Jeżeli połączenie oraz podział przedsiębiorstw mogą nastąpić jedynie w wypadkach, gdy przemawiają za tym wymierne i trwałe korzyści ekonomiczne lub organizacyjne (§ 17 rozporządzenia), to przyczyny likwidacji przedsiębiorstwa, a więc całkowitego zakończenia jego działalności, są zgoła odmienne. Jak stanowi bowiem przepis § 18 ust. 2 i 3 rozporządzenia w sprawie wykonania ustawy o p.p. likwidacja przedsiębiorstwa może nastąpić, gdy ustało lub wydatnie się zmniejszyło zapotrzebowanie społeczne na działalność, do jakiej przedsiębiorstwo zostało powołane, a nie ma ono ekonomicznie uzasadnionych możliwości podjęcia innej działalności, a także gdy za pomocą działań ekonomicznych nie ma możliwości przeciwdziałania działalności przedsiębiorstwa państwowego ze stratami (art. 54 ust. 1 ustawy o p.p.). Zarządzenie o likwidacji przedsiębiorstwa państwowego powinno zawierać odhaczenie przedsiębiorstwa państwowego podlegającego likwidacji, likwidatora, dzień otwarcia likwidacji oraz termin zakończenia działalności przedsiębiorstwa, zaś o wszczęciu postępowania likwidacyjnego powinien być zawiadomiony Minister Finansów. Przedsiębiorstwo w likwidacji może być prowadzone pod jego dotychczasową nazwą z dodaniem do niej wyrazów „w likwidacji”. Mieniem likwidowanego przedsiębiorstwa, aż do ukończenia likwidacji, zarządza likwidator, który wykonuje prawa i obowiązki dyrektora przedsiębiorstwa, w zakresie niezbędnym do zakończenia działalności likwidowanego przedsiębiorstwa. Z dniem otwarcia postępowania likwidacyjnego wygasają z mocy prawa wszelkie pełnomocnictwa udzielone przed tym dniem.

Ustawa o p.p., podobnie jak miało to miejsce pod rządami dekretu z 1950 r., decyduje co do przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego, a ściślej, co do jego podziału, łączenia z innymi przedsiębiorstwami oraz likwidacji pozostawia w ręku organu założycielskiego. Chociaż inny jest pod rządami ustawy o przedsiębiorstwach państwowych tryb i warunki przekształcenia czy likwidacji, jednak obowiązuje dalej zasada, że przedsiębiorstwo państwowe nie może wyłącznie samo decydować o takich czy innych zabiegach reorganizacyjnych. To samo w zasadzie dotyczy zmiany nazwy, siedziby i przedmiotu działalności, określonych w akcie erekcyjnym przedsiębiorstwa państwowego. Tym samym wszelkie zmiany w tym zakresie wymagałyby odpowiednich zarządzeń czy zgody organu założycielskiego. Zmiany powyższe podlegają w zasadzie wpisowi do rejestru i wywierają skutek wobec osób trzecich od daty dokonania wpisu³⁰. W tym kontekście na uwagę zasługuje wyjaśnienie SN

łe przed dniem dokonanego podziału. Za wymienione zobowiązania przedsiębiorstwa te ponoszą odpowiedzialność solidarną. Natomiast podział składników majątkowych i zobowiązań ma znaczenie we wzajemnych rozliczeniach między tymi przedsiębiorstwami” (OSNCAP 1984, nr 5, póź. 81; OSPiKA 1984, nr 4, poz. 87).

³⁰ S. Włodyka, *Prawo gospodarcze*, t. I, s. 169 -170.

zawarte w uchwale z 16 II 1983 r. (III PZP 71/82)³¹, wedle którego przekształcenie przedsiębiorstwa państwowego działającego na zasadach ogólnych na przedsiębiorstwo użyteczności publicznej w rozumieniu art. 7 ustawy o p.p. nie stanowi podstawy do założenia osobnej księgi rejestrowej przewidzianej w § 2 rozporządzenia RM o rejestrze przedsiębiorstw państwowych, a jedynie należy dokonać w już istniejącej księdze rejestrowej stosownych wpisów, co do np. zmiany przedmiotu działalności, nazwy przedsiębiorstwa itp.

Istotne novum przekształcenia przedsiębiorstwa państwowego w spółkę polega na tym, że nie jest ono ani „czystym” przekształceniem, ani „czystą” likwidacją przedsiębiorstwa państwowego, tak jak regulują to przepisy ustawy o przedsiębiorstwach państwowych i rozporządzący wykonawczego, ale jest czymś innym od jednego (przekształcenia) i drugiego (likwidacji). Inicjatywa „przekształcenia” przedsiębiorstwa państwowego w spółkę należy wyłącznie do organów likwidowanego w t; celu przedsiębiorstwa państwowego, a nie do organu założycielskiego, na powstałą w miejsce zlikwidowanego przedsiębiorstwa spółkę przechodzą nie tylko jego aktywa, ale i pasywa (por. § 51 a, 51 b ust. 1 pkt 2, 51 d oraz 51 c ust. 2 rozporządzenia RM z 8 II 1988 r.).

W ustawie o przedsiębiorstwach państwowych (art. 29) i rozporządzeniu wykonawczym RM z 8 II 1988 r. brak jakiegokolwiek dyspozycji co do losu prawnego samorządu załogi „przekształconego” w spółkę przedsiębiorstwa państwowego. Skoro jednak „przekształcone” przedsiębiorstwo państwowe z chwilą wpisu do rejestru handlowego staje się spółką handlową (akcyjną lub z ograniczoną odpowiedzialnością), przeto utrzymane w mocy przepisy kodeksu handlowego w odniesieniu do tych spółek stanowić będą podstawę prawną ich tworzenia i działalności, nie zaś ustawa o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie jego załogi. Tym samym przyjąć by należało, że z chwilą „przekształcenia” przedsiębiorstwa państwowego w spółkę z mocy samego prawa ustaje działalność samorządu jego załogi, oparta dotąd i wynikająca z ustawy o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego z 25 września 1981 r.³² Kodeks handlowy nie przewiduje natomiast i nie reguluje instytucji samorządu załogi.

³¹ Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 1983, nr 11, s. 332-333.

³² G. Domański, *Cywilnoprawne znaczenie samorządności przedsiębiorstwa państwowego*, Państwo i Prawo 1983, nr 2; s. 107-110; Z. Niedbała, *Pozycja prawna załogi i jej organów w świetle ustaw o przedsiębiorstwie państwowym i samorządzie jego załogi*, Państwo i Prawo 1983, nr 1, s. 24 i n.; tenże, *Rada pracownicza w systemie organów przedsiębiorstwa państwowego*, Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny 1983, z. 4, s. 86 i n.; J. Szczerkowski, w: *Samorząd pracowniczy. Problematyka prawna*. Warszawa 1983, s. 25 - 29.

IV. SPOŁECZNO-PRAWNY WALOR „PRZEKSZTAŁCENIA”

Regulacja prawna „przekształcenia” przedsiębiorstwa państwowego spółkę, niezwykle lakoniczna nie zawsze w pełni klarowna, może okazać się jednakże doniosłym instrumentem pobudzenia aktywności społecznej, wyzwalającej gospodarność i odpowiednią motywację dla tej aktywności. Samodzielność, samorządność i samofinansowanie spółki handlowej wspiera się na innych fundamentach, niż w przedsiębiorstwie państwowym działającym na zasadach określonych w ustawach o przedsiębiorstwach państwowych i samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego.

Załoga przedsiębiorstwa państwowego, działając przez swój samorząd i jego organy, uczestniczy w zarządzaniu przedsiębiorstwem na zasadach i w granicach określonych zarówno (i przede wszystkim) przez ustawę o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego, jak i ustawę o przedsiębiorstwach państwowych i inne akty prawne. Kompetencje tych organów — rozliczne i gatunkowo zróżnicowane — tak zostały sformułowane, aby w trakcie kierowania przedsiębiorstwem nie dochodziło do nakładania się kompetencji samorządu z kompetencjami dyrektora przedsiębiorstwa, który jest podstawowym organem zarządzania przedsiębiorstwem i decydującym w procesie ostatecznego formułowania decyzji w przedsiębiorstwie. Dyrektor przedsiębiorstwa państwowego, działając zgodnie z przepisami prawa, „podejmuje decyzje samodzielnie i ponosi za nie odpowiedzialność” (art. 37 ust. 2 ustawy o p.p.). Zgodnie z treścią art. 1 i 2 ustawy o samorządzie załogi przedsiębiorstwa do kompetencji tego samorządu należy natomiast stanowienie o istotnych sprawach przedsiębiorstwa, wyrażanie opinii, podejmowanie inicjatywy i zgłaszanie wniosków oraz sprawowanie kontroli działalności przedsiębiorstwa. Samorząd załogi oraz jego organy realizują swe uprawnienia niezależnie od organów administracji państwowej, organizacji społecznych, związkowych i politycznych. Samorząd podlega pieczy Sejmu³³, który raz do roku ocenia jego działalność i uchwała odpowiednie zalecenia.

Kodeks handlowy określa prawne podstawy samodzielności i samorządności działających w tej formie przedsiębiorstw. Należałoby jednak z całą ostrożnością podkreślić, że owa samodzielność, a zwłaszcza samorządność, jest tu gatunkowo odmienna. Spółka prawa handlowego, będąc zrzeszeniem (korporacją) osób, nie fundacją (zakładem), z istoty swej

³³ Por. jednak art. 9 ustawy z 21 VII 1983 r. o szczególnej regulacji prawnej w okresie przezwycięzania kryzysu społeczno-ekonomicznego oraz o zmianie niektórych ustaw; Dz.U. 1983, nr 39, poz. 176.

realizuje swe cele, opierając się na wspólnej woli swych członków. W zależności od przyjętej struktury organizacyjnej (spółka osobowa lub spółka kapitałowa) realizacja owej woli odbywa się albo przez bezpośredni udział wspólników w prowadzeniu spraw spółki (tak w spółce jawnej), albo w sposób pośredni, za pomocą samorządnie wybranych organów, tj. zarządu i organów nadzoru (rady nadzorczej i komisji rewizyjnej). Ten drugi sposób zarządzania spółką ma miejsce w przypadku spółki z ograniczoną odpowiedzialnością, a zwłaszcza w spółce akcyjnej. Co zaś z punktu widzenia niniejszego opracowania szczególnie istotne, to podkreślenie, iż podstawą uczestnictwa w spółce prawa handlowego jest wniesiony przez wspólników kapitał zakładowy w formie udziału (lub wkładu), który w spółce akcyjnej nosi miano akcji. Udział w kapitale zakładowym jest przesłanką konieczną (a zarazem wystarczającą) przynależności wspólnika do spółki i uzyskania praw spółkowych. Z drugiej zaś strony procentowy udział w kapitale zakładowym decyduje o rozmiarze praw i obowiązków wspólników. Tymczasem w przedsiębiorstwach państwowych typu zakładowego, substratem działalności jest majątek będący częścią mienia ogólnonarodowego (państwowego), ani dyrektor ani załoga przedsiębiorstwa nie są wspólnikami przedsiębiorstwa. Ich udział w kierowaniu i zarządzaniu przedsiębiorstwem opiera się na stosunku pracy. Z chwilą nawiązania stosunku pracy z mocy samego prawa uprawnienia i obowiązki wynikające, między innymi, z ustawy o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego i ustawy o przedsiębiorstwach państwowych. Wynika stąd, że ustawy te, zwłaszcza zaś ustawa o samorządzie załogi przedsiębiorstwa państwowego, nie mogą mieć zastosowania do przedsiębiorstw działających w formie spółek prawa handlowego³⁴ Uregulowanie uczestnictwa załóg zatrudnionych w tego przedsiębiorstwach musi zatem być odmienne i opierać się na innych przesłankach. Uczyniono to już w ustawie o przedsiębiorstwach mieszanych (art. 19 - 28), wcześniej zaś w prawie spółdzielczym (art. 60-65).

De lege ferenda należałoby postulować, aby wynikające z Konstytucji PRL prawo załóg do współuczestniczenia w zarządzaniu przedsiębiorstwem znalazło swój wyraz normatywny także w „przekształconym” w spółkę przedsiębiorstwie państwowym. Jest to, jak sądzę, kwestia najdonioślejszej wagi praktycznej. Inicjatywa „przekształcenia” wychodzić wszak powinna od rady pracowniczej przedsiębiorstwa państwowego i jego dyrektora. Inicjatywa ta mogłaby być od samego początku skutecznie sparaliżowana, gdyby prowadzić miała do unicestwienia samorządu załóg. Jest rzeczą oczywistą, że udział w zarządzaniu załóg przedsiębiorstwem państwowym przekształconym w spół-

³⁴ Por. także A. Zalewski, „Problematyka funkcjonowania samorządu załóg w przedsiębiorstwach wspólnych (spółkach handlowych)”, *Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny* 1984, z. 1, s. 45-61.

kę nie może odbywać się na takich zasadach i w takim zakresie, jak w przedsiębiorstwie państwowym. Byłoby to nie do pogodzenia — jak wyżej wskazano — z istotą samorządnie działającej spółki. Swoje prawa mogłaby jednak załoga realizować poprzez odpowiedni i znaczący udział w organach nadzorczych i kontrolnych spółki, a także w zgromadzeniu wspólników (walnym zgromadzeniu). Udział przedstawicieli w organach kontrolnych powinien mieć charakter stanowiący, zaś w zgromadzeniu wspólników — opiniodawczy, lub stanowiący, w zależności od tego, czy uchwały tego najwyższego organu spółki dotyczyłyby działalności spółki, czy też działalności załogi prowadzonego przez spółkę przedsiębiorstwa. Sądzę, że zwłaszcza w zakresie podziału zysku przeznaczonego dla załóg, wieloletnich planów działalności przedsiębiorstwa, a także w sprawie funduszy wygospodarowanych dla załogi (fundusze socjalne i mieszkaniowe) itp. celowe byłoby wyposażenie samorządu załogi spółki w uprawnienia (kompetencje) stanowiące, w pozostałych zaś wypadkach — w opiniodawcze. Nie wdając się w szczegółowe propozycje rozwiązań, co wykraczałoby poza ramy opracowania, wypada podkreślić i zaakcentować generalne wskazanie metodologiczne i merytoryczne zarazem, że w razie konfrontacji możliwych uprawnień wynikających z instytucji samorządu załogi oraz samorządności spółki, należałoby uprawnienia stanowiące przyznać temu z nich, z którym są związane immanentnie i funkcjonowaniu którego przede wszystkim służą. W przeciwnym wypadku doszłoby do nakładania się wzajemnego uprawnień, zakłócenia harmonijnego kierowania i zarządzania spółką. Że byłoby to pod każdym względem niepożądane, szkodliwe i sprzeczne z dyrektywami poprawnego kierowania i zarządzania przedsiębiorstwem, nie trzeba dowodu.

„CONVERSION” OF A STATE ENTERPRISE INTO A COMPANY

Summary

A „conversion” of a state enterprise into a company is an important instrument of stimulating social activity in the direction of creating conditions for preferred economic behaviours and motivations. In the author's opinion a „conversion” of a state enterprise into, a company regulated in Art. 29 of the Act of September 25, 1981, on State Enterprises (Official Gazette 1987, no 35, item 201) and in Ordinance of the Council of Ministers of February 8, 1988 (Official Gazette 1988 no. 6, item 51) is an important novelty in our economic legislation. The said regulation cannot be reduced to a „pure” conversion, like in cases of fusion and division of enterprises, or to a „pure” liquidation of an enterprise. A „converted” state enterprise becomes a joint stock company or a limited liability company, acquiring both assets and liabilities of a former enterprise. The initiative to convert an enterprise belongs entirely to its organs and not to the organ which founded that enterprise. In a „converted” state enterprise the self-government of a crew does not participate in the management of that enterprise along

the rules provided for in the Act of September 25, 1981 on Self-Government of a Crew of a State Enterprise (Official Gazette No 24, item 123 with subsequent amendments). The Commercial Code, which provides the legal basis for creating and functioning of companies, declares that companies shall be independent, self-governing and self-financing bodies. However, the Commercial Code regulates these features in the way different from the manner adopted in the law regulating the activity of state enterprises. The basis for participating in a company is the initial capital, which is decisive for the scope of rights and duties of partners. A self-government of a company is based on capital. At the same time a self-government of a state enterprise crew draws its rights from the labour relationship and is based exclusively on legal provisions. *De lege ferenda* it seems desirable to postulate the adoption of legal provisions regulating the participation of a crew in the management of „converted" state enterprises. Such a participation might take the form of the participation of the representatives of a crew in a supervisory board with a decisive vote, and in a general assembly of partners with an advisory vote.